

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خدا

نقش فردی کردن مجازات‌ها در اجرای عدالت و اصلاح مجرمین

مؤلف :

مهدی کاظمی منیر

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۵)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

Chaponashr.ir

سرشناسه : کاظمی منیر ، مهدی ، ۱۳۶۱
عنوان و نام پدیدآورندگان : نقش فردی کردن مجازات‌ها در اجرای عدالت و اصلاح مجرمین / مولف:
مهدی کاظمی منیر
مشخصات نشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۵.
مشخصات ظاهری : ۱۰۴ ص.
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۲۹-۲۴۲-۴
وضعیت فهرست نویسی : فیبا
یادداشت : کتابنامه.
موضوع : نقش فردی کردن مجازات‌ها در اجرای عدالت و اصلاح مجرمین
رده بندی کنگره : TP ۹۸۳
رده بندی دیویی : ۶۶۸/۵۵
شماره کتابشناسی ملی : ۹۹۷۶۵۸۸
اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیبا

نام کتاب : نقش فردی کردن مجازات‌ها در اجرای عدالت و اصلاح مجرمین
مولف : مهدی کاظمی منیر
ناشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد : الهام غفاری
تیراژ : ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ : اول - ۱۴۰۵
چاپ : زبرجد
قیمت : ۱۷۵۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان :
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۲۹-۲۴۲-۴
تلفن مرکز پخش : ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

فهرست

پیشگفتار.....	۷
مقدمه	۹
جرم و مجازات.....	۱۰
عناصر تشکیل دهنده جرم.....	۱۰
انواع جرم	۱۱
جرم شبه عمد و موارد قانونی آن	۱۲
موارد قانونی خطای محض	۱۲
جرم مادی صرف.....	۱۳
شریک جرم.....	۱۳
معاون جرم	۱۳
مجازات چیست؟.....	۱۳
اصول حاکم بر مجازات	۱۴
انواع مجازات.....	۱۴
اهداف حاکم بر مجازات ها.....	۱۵
بازدارندگی و سزادهی شخصی	۱۵
اصلاح و تربیت.....	۱۹
تذهیب مجرم و تکفیر گناه	۱۹
حفظ نظام اجتماعی	۲۰
چرا باید در بازپذیری اجتماعی مجرمین سرمایه گذاری کرد؟	۲۱
ارتباط میان بازپذیری اجتماعی و امنیت عمومی.....	۲۴
پیشگیری از تکرار جرم و عوامل خطر مرتبط	۲۶

۲۷.....	چگونه می‌توان در بازپذیری اجتماعی مجرمین سرمایه‌گذاری کرد.....
۲۸.....	ترسیم چارچوب قانونی و گردآوری داده‌های مرتبط.....
۳۰.....	داده‌های مربوط به بازگشت مجرمین به جامعه.....
۳۰.....	ترسیم نقشه بازگشت زندانیان به جامعه.....
۳۱.....	داده‌ها برای پایش و ارزیابی.....
۳۲.....	ضرورت همکاری بین‌نهادی در بازپذیری اجتماعی مجرمین.....
۳۳.....	ارزیابی بزه‌کاران.....
۳۵.....	عوامل مرتبط با تکرار جرم و نیازهای جرم‌زا.....
۳۵.....	برنامه‌های بازپروری مبتنی بر زندان.....
۳۶.....	استانداردها و هنجارهای بین‌المللی مرتبط.....
۳۷.....	قواعد نلسون ماندلا: قواعد ۵۹، ۸۸، ۱۰۶ و ۱۰۷.....
۳۸.....	بازدارندگی و سزادهی شخصی.....
۴۱.....	اجرای عدالت.....
۴۲.....	پیشگیری از وقوع بزه و تکرار آن.....
۴۲.....	اصلاح و تربیت.....
۴۲.....	تذهیب مجرم و تکفیر گناه.....
۴۳.....	حفظ نظام اجتماعی.....
۴۳.....	انواع مجازات‌ها.....
۴۴.....	مجازات‌های اصلی.....
۴۴.....	مجازات‌های تبعی.....
۴۷.....	مجازات‌های تبعی در قانون مجازات اسلامی ۷۰.....
۵۱.....	مجازات‌های تبعی مندرج در قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۹۲.....
۵۳.....	مجازات‌های تکمیلی.....

مثالی در مجازات های تکمیلی	۵۴
جایگاه جایگزینهای حبس در عدالت و حقوق بشر	۵۵
پاسخ علمی داده شود.	۵۷
مجازات های جایگزین و حقوق شهروندی	۶۲
بررسی اهداف و ویژگی های مجازات زندان و اهداف حقوق شهروندی	۶۴
موارد تعارض میان حقوق شهروندی و مجازات زندان	۶۵
آزادی انتخاب مسکن	۶۷
آزادی اخبار و اطلاعات	۶۷
آزادی کار	۶۸
تاثیرات روانشناختی	۷۰
نقش روانشناسی در مجازات های جایگزین	۷۰
تاثیر مجازات های جایگزین بر سلامت روان	۷۲
قانون درباره مجازات حبس زدایی چه می گوید؟	۷۳
تاکید رئیس قوه قضائیه به حبس زدایی	۷۴
خدمات پس از آزادی و نظارت	۷۵
نمونه های جالبی از صدور احکام جایگزین حبس	۷۸
چالش ها و راهکارهای توسعه مجازات های جایگزین حبس	۷۹
چالش های مجازات جایگزین حبس	۷۹
چالش های تقنینی	۷۹
عدم ارائه تعریفی روشن از خدمت عمومی رایگان	۷۹
تعارض ماده ۸۴ قانون مجازات اسلامی با ماده ۳۷۹ قانون آیین دادرسی کیفری	۸۱
تعارض الزام به اخذ رضایت محکوم و رسیدگی غیابی طبق ماده ۴۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری ..	۸۳

۸۴.....	امکان صدور دو نوع مجازات خدمات عمومی
۸۵.....	عدم وجود سازوکار مناسب جهت هماهنگی بین دادگستری و نهادهای پذیرنده
۸۶.....	چالش های تقنینی متعاقب صدور حکم
۸۷.....	بیمه نبودن محکومان به خدمات عمومی در صورت بروز حادثه
۹۱.....	چالش های قضایی
۹۱.....	وجود تفکر حبس گرایانه در مقامات قضایی
۹۲.....	فقدان آموزش های جرم شناختی
۹۳.....	چالش های اجرایی
۹۳.....	فرهنگ حبس گرایی جامعه
۹۵.....	راهکارهای توسعه و بهبود اجرای مجازات های جایگزین حبس
۹۵.....	اصلاح قوانین و مقررات
۹۶.....	آموزش و آگاهی بخشی
۹۶.....	توسعه زیرساخت ها
۹۷.....	نظارت و ارزیابی مستقل
۹۷.....	استفاده از فناوری
۹۸.....	تقویت همکاری های بین نهادی
۹۹.....	بحث نهایی
۱۰۱.....	منابع
۱۰۳.....	منابع انگلیسی

پیشگفتار

تحولات نظام‌های عدالت کیفری در دهه‌های اخیر نشان داده است که نگاه صرفاً تنبیهی به جرم و مجرم، دیگر پاسخگوی پیچیدگی‌های اجتماعی و انسانی پدیده بزهکاری نیست. تجربه بسیاری از کشورها و نیز یافته‌های پژوهش‌های جرم‌شناختی نشان می‌دهد که اتکای انحصاری به مجازات‌های شدید و یکسان، نه تنها به کاهش پایدار جرم منجر نشده، بلکه در مواردی حتی موجب بازتولید چرخه‌های بزهکاری، طرد اجتماعی و افزایش نرخ تکرار جرم شده است. در چنین شرایطی، اندیشه فردی‌سازی مجازات‌ها به عنوان یکی از مهم‌ترین دستاوردهای حقوق کیفری معاصر مطرح شده است؛ اندیشه‌ای که بر این اصل استوار است که هر جرم در بستر شرایط خاص فردی، اجتماعی و روانی رخ می‌دهد و بنابراین واکنش نظام عدالت کیفری نیز باید با توجه به همین ویژگی‌ها تنظیم شود. فردی کردن مجازات‌ها در حقیقت تلاشی است برای نزدیک‌تر کردن عدالت کیفری به عدالت واقعی؛ عدالتی که در آن، تفاوت‌های انسانی، ظرفیت‌های اصلاح و شرایط زندگی افراد مورد توجه قرار می‌گیرد.

مفهوم فردی‌سازی مجازات‌ها در بطن خود حامل این پیام است که مجازات باید نه تنها متناسب با جرم، بلکه متناسب با شخصیت و وضعیت بزهکار نیز باشد. این رویکرد به قاضی و سایر نهادهای عدالت کیفری امکان می‌دهد تا با شناخت دقیق‌تر شرایط فردی بزهکار، واکنشی متناسب، انسانی و مؤثر اتخاذ کنند. در این چارچوب، عواملی همچون سن، وضعیت خانوادگی، پیشینه اجتماعی، وضعیت اقتصادی، سلامت روانی، میزان خطرپذیری و ظرفیت اصلاح‌پذیری بزهکار می‌توانند در تعیین نوع و میزان مجازات نقش داشته باشند. به همین دلیل، فردی‌سازی مجازات‌ها نه تنها به عدالت نزدیک‌تر است، بلکه امکان اصلاح بزهکار و بازگشت سالم او به جامعه را نیز افزایش می‌دهد.

با گسترش مطالعات جرم‌شناسی و تجربه‌های عملی نظام‌های کیفری، اهمیت فردی‌سازی مجازات‌ها بیش از پیش آشکار شده است. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که بسیاری از مجرمان در شرایطی مرتکب جرم می‌شوند که ریشه در عوامل اجتماعی، اقتصادی یا روانی دارد. فقر، بیکاری، اعتیاد، خشونت خانوادگی، محرومیت‌های آموزشی و اختلالات روانی از جمله عواملی هستند که می‌توانند زمینه‌ساز ارتکاب جرم شوند. در چنین شرایطی، اگر نظام عدالت کیفری صرفاً با ابزار مجازات‌های یکسان و بدون توجه به این عوامل واکنش نشان دهد، نه تنها امکان اصلاح مجرم کاهش می‌یابد، بلکه احتمال بازگشت او به چرخه جرم نیز افزایش پیدا می‌کند. از این رو، فردی‌سازی مجازات‌ها تلاش می‌کند تا با شناخت دقیق این عوامل و در نظر گرفتن نیازهای واقعی بزهکار، زمینه اصلاح و بازپروری او را فراهم آورد.

از سوی دیگر، فردی‌سازی مجازات‌ها تنها به مرحله صدور حکم محدود نمی‌شود، بلکه فرآیندی گسترده است که مراحل مختلف نظام عدالت کیفری را در بر می‌گیرد. از مرحله تحقیقات مقدماتی و ارزیابی شخصیت بزهکار گرفته تا تعیین نوع مجازات، اجرای آن در زندان یا خارج از زندان، و حتی خدمات پس از آزادی، همگی می‌توانند تحت تأثیر اصل فردی‌سازی قرار گیرند. این رویکرد تأکید می‌کند که اصلاح واقعی مجرم زمانی محقق می‌شود که نظام عدالت کیفری به جای برخورد‌های یکسان و قالبی، به نیازها و ویژگی‌های خاص هر فرد توجه کند و برنامه‌های اصلاحی متناسب با آن طراحی نماید.

در سال‌های اخیر، اسناد و استانداردهای بین‌المللی نیز به شکل گسترده‌ای بر اهمیت فردی‌سازی مجازات‌ها تأکید کرده‌اند. قواعد نلسون ماندلا، قواعد توکیو و بسیاری از اسناد دیگر سازمان ملل متحد،

نظام‌های کیفری را تشویق می‌کنند که به جای اتکای صرف بر مجازات‌های سالب آزادی، از راهکارهای متنوع و متناسب با شرایط بزهکار استفاده کنند. این اسناد بر ضرورت استفاده از مجازات‌های جایگزین، برنامه‌های اصلاحی، نظارت اجتماع‌محور و خدمات حمایتی پس از آزادی تأکید دارند. چنین رویکردی نه تنها به کاهش جمعیت کیفری زندان‌ها کمک می‌کند، بلکه امکان بازگشت موفق بزهکاران به جامعه را نیز افزایش می‌دهد.

کتاب حاضر با عنوان «نقش فردی کردن مجازات‌ها در اجرای عدالت و اصلاح مجرمین» تلاشی است برای بررسی ابعاد مختلف این مفهوم در حقوق کیفری معاصر. در این اثر، تلاش شده است تا ضمن بررسی مبانی نظری و حقوقی فردی‌سازی مجازات‌ها، نقش آن در تحقق عدالت کیفری و اصلاح بزهکاران نیز مورد تحلیل قرار گیرد. همچنین با استفاده از یافته‌های جرم‌شناسی و اسناد بین‌المللی، تلاش شده است تا اهمیت توجه به ویژگی‌های فردی بزهکاران در فرآیند عدالت کیفری روشن شود. امید است که این پژوهش بتواند گامی هرچند کوچک در جهت توسعه نگاه انسانی‌تر، علمی‌تر و کارآمدتر به نظام عدالت کیفری و سیاست‌های اصلاحی در حوزه جرم و مجازات باشد.

مقدمه

پدیده جرم همواره یکی از مهم‌ترین چالش‌های جوامع انسانی بوده است و نظام‌های حقوقی در طول تاریخ تلاش کرده‌اند با وضع قوانین کیفری و اعمال مجازات‌ها، نظم اجتماعی را حفظ و از ارتکاب جرم جلوگیری کنند. در نظام‌های سنتی عدالت کیفری، مجازات‌ها اغلب ماهیتی ثابت، یکسان و مبتنی بر اصل انتقام اجتماعی داشتند و توجه چندانی به شخصیت بزهکار یا شرایط ارتکاب جرم نمی‌شد. در چنین نظام‌هایی، هدف اصلی مجازات، تنبیه مجرم و ایجاد بازدارندگی عمومی بود و کمتر به امکان اصلاح و بازپروری بزهکار توجه می‌شد. اما با گذشت زمان و گسترش علوم انسانی، به‌ویژه جرم‌شناسی، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی، این نگرش دچار تحول شد و دیدگاه‌های جدیدی در زمینه هدف و کارکرد مجازات‌ها شکل گرفت.

یکی از مهم‌ترین نتایج این تحولات، شکل‌گیری اندیشه فردی‌سازی مجازات‌ها بود. این اندیشه بر این اصل استوار است که بزهکاران گروهی همگن و یکسان نیستند، بلکه هر فرد با مجموعه‌ای از ویژگی‌های شخصیتی، اجتماعی و روانی خاص خود مرتکب جرم می‌شود. بنابراین واکنش نظام عدالت کیفری نیز باید متناسب با همین تفاوت‌ها تنظیم شود. فردی‌سازی مجازات‌ها در واقع تلاشی برای ایجاد تعادل میان عدالت، کارآمدی و انسانیت در نظام کیفری است. این رویکرد می‌کوشد با توجه به ویژگی‌های فردی بزهکار، شرایط ارتکاب جرم و ظرفیت‌های اصلاح‌پذیری، مجازاتی را تعیین کند که هم با عدالت سازگار باشد و هم امکان بازپروری مجرم را فراهم آورد.

اهمیت فردی‌سازی مجازات‌ها زمانی بیشتر آشکار می‌شود که به مسئله تکرار جرم توجه کنیم. آمارهای موجود در بسیاری از کشورها نشان می‌دهد که درصد قابل توجهی از زندانیان پس از آزادی دوباره مرتکب جرم می‌شوند. این واقعیت نشان می‌دهد که مجازات‌های سنتی، به‌ویژه حبس‌های طولانی و یکسان، در بسیاری از موارد نتوانسته‌اند هدف اصلاح مجرم را محقق کنند. در مقابل، پژوهش‌های جرم‌شناختی نشان داده‌اند که برنامه‌های اصلاحی مبتنی بر ارزیابی فردی بزهکار، آموزش مهارت‌های زندگی، درمان اعتیاد، حمایت‌های اجتماعی و نظارت اجتماع‌محور می‌توانند نقش مؤثری در کاهش تکرار جرم داشته باشند. به همین دلیل، فردی‌سازی مجازات‌ها به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای سیاست جنایی نوین برای مقابله با تکرار جرم مطرح شده است.

از منظر عدالت نیز فردی‌سازی مجازات‌ها اهمیت ویژه‌ای دارد. عدالت کیفری اقتضا می‌کند که افراد در شرایط برابر به شکل برابر و در شرایط متفاوت به شکل متفاوت مورد قضاوت قرار گیرند. اگر دو فرد با شرایط کاملاً متفاوت مرتکب جرمی مشابه شوند، اعمال مجازات یکسان برای آن‌ها لزوماً عادلانه نخواهد بود. ممکن است یکی از آن‌ها به دلیل شرایط خاص اجتماعی یا روانی مرتکب جرم شده باشد و ظرفیت اصلاح‌پذیری بالایی داشته باشد، در حالی که دیگری سابقه طولانی در ارتکاب جرم داشته باشد. فردی‌سازی مجازات‌ها به نظام عدالت کیفری این امکان را می‌دهد که چنین تفاوت‌هایی را در نظر بگیرد و واکنش متناسبی با هر وضعیت اتخاذ کند.

در دهه‌های اخیر، بسیاری از نظام‌های حقوقی جهان تلاش کرده‌اند اصل فردی‌سازی مجازات‌ها را در قوانین و سیاست‌های کیفری خود تقویت کنند. گسترش مجازات‌های جایگزین حبس، ایجاد نهادهایی مانند آزادی مشروط، تعلیق اجرای مجازات، نظام‌های نظارت الکترونیکی و برنامه‌های اصلاحی در زندان‌ها، همگی نمونه‌هایی از تلاش برای تحقق این اصل هستند. علاوه بر این، اسناد بین‌المللی سازمان ملل متحد نیز به شکل گسترده‌ای بر ضرورت توجه به فردی‌سازی مجازات‌ها تأکید کرده‌اند. قواعد حداقل استاندارد رفتار با زندانیان (قواعد نلسون ماندلا)، قواعد توکیو درباره اقدامات غیرسالب آزادی و سایر اسناد مرتبط، کشورها را تشویق می‌کنند که سیاست‌های کیفری خود را به سمت رویکردهای اصلاحی و فردمحور سوق دهند.

با توجه به این تحولات، بررسی نقش فردی کردن مجازات‌ها در اجرای عدالت و اصلاح مجرمین از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این موضوع نه تنها به فهم بهتر کارکردهای نظام عدالت کیفری کمک می‌کند، بلکه می‌تواند راهنمایی برای اصلاح سیاست‌های کیفری و بهبود عملکرد نهادهای قضایی و اصلاحی باشد. هدف اصلی این کتاب آن است که با بررسی مبانی نظری، حقوقی و جرم‌شناختی فردی‌سازی مجازات‌ها، نشان دهد که چگونه این اصل می‌تواند به تحقق عدالت واقعی و کاهش تکرار جرم کمک کند. همچنین تلاش شده است تا با تحلیل تجربه‌های بین‌المللی و بررسی چالش‌های موجود، راهکارهایی برای تقویت رویکردهای فردمحور در نظام عدالت کیفری ارائه شود.

در مجموع، می‌توان گفت که آینده نظام‌های عدالت کیفری به میزان توانایی آن‌ها در درک پیچیدگی‌های انسانی جرم و طراحی واکنش‌های متناسب با آن بستگی دارد. فردی‌سازی مجازات‌ها در این میان نقش محوری ایفا می‌کند؛ زیرا این اصل با تلفیق عدالت، اصلاح و پیشگیری، می‌تواند نظام کیفری را از رویکردهای صرفاً تنبیهی به سمت رویکردی انسانی‌تر، علمی‌تر و کارآمدتر هدایت کند. بررسی این موضوع، به‌ویژه در شرایطی که بسیاری از جوامع با چالش‌های ناشی از افزایش جمعیت کیفری زندان‌ها و تکرار جرم مواجه‌اند، اهمیت دوچندانی پیدا می‌کند.

جرم و مجازات

در فرهنگ لغت واژه جرم به معنای کار ناپسند، اعمال زشت یا قطع کردن معنی شده است؛ اما قانون مجازات اسلامی در ماده ۲ بیان می‌کند که هر عمل یا ترک عملی که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد، جرم محسوب می‌شود.

بر این اساس و در تعریفی کامل‌تر می‌توان بیان کرد که جرم یعنی انجام هر عمل یا ترک هر عملی که نتیجه‌اش بر هم زدن مصالح مهم انسانی یعنی دین، نفس، مال، عقل و ناموس باشد، یا نظم و امنیت اجتماع را مختل کند و برایش در قانون مجازات تعیین شده باشد.

عناصر تشکیل‌دهنده جرم

بر اساس قانون انواع جرم سه عنصر تشکیل‌دهنده مشترک دارند که به آنها ارکان جرم هم می‌گویند. برای این که بتوان عملی را جرم شناخت باید تمام این عناصر وجود داشته باشند:

عنصر مادی: یعنی فرد باید قصد و نیتی که برای انجام جرم دارد را به صورت فیزیکی انجام داده باشد؛ به عبارت دیگر، تا زمانی که جرمی عملی نشده باشد، قابل مجازات نیست.

عنصر معنوی: به این معنا است که فردی که عملی را انجام می‌دهد، باید قصد و نیت انجام عمل مجرمانه‌ای را داشته باشد یا به عبارتی اراده او از انجام این کار، انجام جرم باشد. بر این اساس، جرمی که انجام شده باید با اراده و قصد همراه بوده باشد. البته در جرائم غیر عمدی این عنصر شامل تقصیر است.

عنصر قانونی: یعنی یک عمل هر چند از نظر عرف اجتماعی ناپسند باشد، تنها به این دلیل نمی‌توان آن را جرم نامید و برای این کار باید قانون آن عمل را جرم شناخته باشد و برای آن مجازات تعیین کرده باشد.

انواع جرم

در ادامه بحث انواع جرم و مجازات باید گفت که از نظر عنصر معنوی یا روانی، انواع جرم به دو دسته تقسیم می‌شوند: جرم عمدی و جرم غیر عمدی که در ادامه آنها را توضیح خواهیم داد:

۱. انواع جرم؛ جرم عمدی:

به جرائمی که اراده و قصد مجرم بر انجام آنها باشد، جرم عمدی گفته می‌شود. البته در خصوص جنایات (قتل و ضرب و جرح) طبق قانون مجازات اسلامی در چهار حالت جرم عمدی اتفاق افتاد:

اگر قصد فردی از انجام یک عمل، ارتکاب جنایت در حق فرد یا اشخاصی معین از یک جمع باشد و آن جنایت در عمل نیز اتفاق بیفتد، چه آن عمل از انواعی باشد که باعث وقوع آن جنایت و مشابه آن می‌شود و چه از آن انواع نباشد، جرم عمدی اتفاق افتاده است.

اگر فرد عمداً کاری را انجام دهد که به صورت نوعی، موجب وقوع جنایت یا مشابه آن می‌شود، هر چند قصد انجام آن جنایت و مشابه آن را نداشته باشد اما آگاه بوده باشد که آن کار از انواعی است که موجب ایجاد جنایت می‌شود، جرم عمدی محسوب می‌شود. (در این مورد باید گفت که ناآگاهانه بودن فرد از انجام فعل باید در دادگاه ثابت شود، مگر این که وقوع جنایت به دلیل حساسیتی بوده باشد که محل یا فرد آسیب‌دیده داشته است و آن حساسیت نیز شناخته شده نباشد).

اگر فردی قصد انجام جنایتی که اتفاق افتاده را نداشته باشد و عملی هم که انجام داده در خصوص افراد عادی، معمولاً موجب وقوع آن جنایت نمی‌شود اما شرایط خاص فردی که جنایت در حق او انجام شده باعث شده که آن جرم به وقوع بپیوندد، مانند: بیماری، کهولت سن، وضعیت خاص مکانی، زمانی و... به شرط این که مجرم از وضعیت خاص آن شخص باخبر بوده باشد و آگاه به وضعیت موجود باشد (این مورد باید در محکمه اثبات شود)، حکم جرم عمدی است.

و در نهایت اگر فرد قصد انجام جنایت را داشته باشد ولی فرد یا جمعیت خاصی را در نظر نداشته باشد که جرم را در حق آنها انجام دهد و جنایت نیز به صورت عملی انجام شود، جرم عمدی اتفاق افتاده است، مانند: بمب‌گذاری در اماکن عمومی.

۲. انواع جرم؛ جرم غیرعمدی:

اگر اراده و نیت فرد از انجام فعل، وقوع جرم نبوده باشد و نتیجه‌ای که اتفاق افتاده، بر خلاف قصد او به جرم منتهی شده است، جرم غیرعمدی محسوب خواهد شد. برای مثال اگر فردی به دلیل سهل‌انگاری خانه‌ای را به آتش بکشاند، مرتکب جرم غیرعمدی شده است.

با این حال جنایات (قتل و ضرب و جرح) غیرعمد می‌تواند به صورت خطای محض یا جرم شبه عمد باشد که توضیحات آنها را در بخش‌های بعد خواهید خواند.

جرم شبه عمد و موارد قانونی آن

در اصطلاح لغوی جنایاتی (قتل و ضرب و جرح) که شبیه به موارد عمدی هستند را جرم شبه عمد می‌گویند. در ادامه مواردی که از نظر قانون می‌تواند باعث جرم شبه عمد شوند را می‌خوانید:

حالت اول زمانی است که فرد مجرم قصد جنایت بر فرد دیگری داشته باشد ولی نیت او از انجام آن، جنایتی که اتفاق افتاده نبوده باشد و این عمل از مصادیق قانونی جرائم عمدی نباشد.

حالت دوم زمانی است که فرد نسبت به موضوع ناآگاه باشد؛ مثلاً گمان کرده جنایت منجر به آسیب رساندن به یک شیء، حیوان و نظیر آنها است و بعداً معلوم شود که عمل به یک شخص آسیب رسانده است.

و در نهایت اگر جنایتی که اتفاق افتاده، از مواردی نباشد که قانون آن را جرم عمد دانسته، هرچند مقصّر، فرد انجام دهنده باشد، حکم آن جرم شبه عمد است.

موارد قانونی خطای محض

در قانون مواردی برای جرم غیرعمد به صورت خطای محض وجود دارد که در ادامه به آنها اشاره می‌کنیم:

مورد اول زمانی است که جرم در حالت بیهوشی، خواب و نظیر آنها اتفاق افتاده باشد؛

مورد دوم زمانی است که جرم توسط طفل زیر سن قانونی و یا فرد دیوانه انجام شده باشد؛

مورد سوم زمانی است که مجرم نه قصد دارد جنایتی در حق کسی انجام دهد و نه نیت انجام عملی را داشته که اتفاق افتاده است، به عنوان مثال تیری را برای شکار رها کرده و سهواً به شخصی برخورد کرده است. (درباره مورد اول و سوم باید گفت که اگر مجرم آگاه باشد کاری که انجام می‌دهد از انواعی است که باعث وقوع جنایت می‌شود، جرم او عمدی محسوب می‌شود).

منظور از تقصیر در قانون، بی‌مبالاتی و بی‌احتیاطی است. مثلاً مواردی مانند: بی‌مهارتی، غفلت، مسامحه، رعایت نکردن قوانین دولتی و مانند آنها.

جرم مادی صرف

تا اینجا طبق توضیحاتی که داده شد برای مجرم شناخته شدن فرد، نیاز به اثبات سوءنیت مجرم و مواردی بود که به عنوان استثناء بیان شد. علاوه بر این باید بدانید که جرائمی وجود دارند که به محض شروع به انجام، قانون وجود سوءنیت مجرم را فرض خواهد کرد.

این دسته از انواع جرم، به عنوان جرائم مادی صرف شناخته می‌شوند. به عنوان مثال صادر کردن چک بلامحل یا پرداخت نشدنی از جمله جرائم مادی صرف است.

شریک جرم

بر اساس ماده ۱۲۵ قانون مجازات اسلامی، کسی که عمداً با فرد یا افراد دیگری برای انجام یکی از جرم‌هایی که قابل مجازات یا تعزیر هستند، مشارکت کند و جرم در نتیجه عمل همه آنها انجام شده باشد، چه عمل یکی از آنها برای انجام آن کافی باشد یا نباشد و عمل هر یک از آنها هر مقدار اثری که داشته باشد، شریک جرم تلقی می‌شود و مانند مجرم اصلی مجازات می‌شود.

معاون جرم

قانون مجازات اسلامی در ماده ۱۲۶ گفته است که افراد زیر معاون جرم به حساب می‌آیند و با توجه به شرایط و امکانات مجرم و دفعات و رتبه جرم و دیگر شرایط قانونی، به مجازات تعزیر محکوم می‌شوند:

کسی که فرد دیگری را با وسوسه و تحریک یا تهدید، تشویق به انجام جرم کند یا به وسیله فریب باعث انجام جرم شود؛

هر کس به صورت عمدی وسایل انجام جرم یا روش انجام آن را با آگاهی از نیت مجرم، به او ارائه دهد؛ کسی که با آگاهی و از روی عمد انجام جرمی را آسان کند.

مجازات چیست؟

با توجه به تعریف جرم می‌توان گفت که مفهوم مجازات، وابسته به انجام جرم است و انواع جرم و مجازات در راستای یکدیگر حرکت می‌کنند. به عبارت دیگر، در ازای هر عملی که جرم محسوب می‌شود، مجازاتی وجود دارد که به فراخور آن جرم، اعمال می‌شود.

اما اگر بخواهیم بر اساس مبانی قانونی مجازات را تعریف کنیم، باید گفت که تنبیه یا کیفری که فرد در صورت انجام جرم به وسیله مجریان قانون با آن روبه‌رو می‌شود و با رنج و مشقت همراه است، مجازات نام دارد.

اصول حاکم بر مجازات

در ادامه بحث انواع جرم و مجازات باید گفت که از منظر قانون، مجازات باید دارای اصولی باشد که در ادامه می‌خوانید:

مجازات باید قانونی باشد؛ یعنی مجازاتی باشد که قانون برای آن جرم تعیین کرده است.

مجازات باید شخصی باشد؛ به این معنا که فقط کسی که جرم را انجام داده باید مجازات شود.

مجازات باید فردی باشد؛ یعنی به تناسب خصوصیات مجرم و در چارچوب قانون تعیین شود. مثلاً اگر مجازات قانونی یک جرم یک تا سه سال است، قاضی می‌تواند با توجه به شرایط اجتماعی و روانی مجرم، او را به حداقل مجازات محکوم کند.

مجازات باید برای افرادی که جرم مشابهی را در موقعیت مشابه انجام داده‌اند، یکسان باشد.

انواع مجازات

در قانون مجازات اسلامی برای انواع جرم، چهار نوع مجازات تعیین شده است:

۱. حدود:

مجازات‌هایی هستند که میزان، نوع، موجبات و چگونگی اجرای آنها در شرع اسلام معین شده است؛ مانند مجازات شرب خمر که در اسلام حد شلاق تعیین شده است.

۲. قصاص:

این نوع از مجازات برای جنایات عمدی در نظر گرفته شده است که در خصوص جان انسان‌ها، اعضاء و منافع جمعی است؛ مثل قتل عمد که مجازات آن قصاص است.

۳. دیات:

در شرع اسلام برای جنایاتی که به صورت غیرعمد در مورد نفس (جان انسان)، اعضاء و منافع جمعی صورت می‌گیرند و یا جنایات عمدی که مجازات آنها قصاص نباشد، پرداخت مالی معین را به عنوان دیه تعیین کرده است.

۴. تعزیرات:

این نوع از مجازات برای مواقعی غیر از موارد فوق است که اگر فرد عملی مخالف شرع یا قوانین حکومت انجام دهد، برای او تعیین می‌شود. دادگاه می‌تواند در مورد مجازات‌های تعزیری به صورتی متفاوت عمل کند، یعنی موقعیت‌های مختلف نظیر انگیزه مجرم، شیوه انجام، سوابق او و موارد دیگر را در نظر بگیرد و به تناسب آنها مجازات تعیین کند.